

CONTROLUL CONSTITUȚIONALITĂȚII LEGILOR ÎN ROMÂNIA – DE LA CONTROLUL POLITIC LA CONTROLUL JURISDIȚIONAL

Author: Daniela VALEA *

Abstract: *The evolution of Romanian constitutionality is also marked by the introduction - it is true by praetorian way - of a jurisdictional control of constitutionality. Thus, in the transfer from a political control of constitutionality to a jurisdictional one, an important role was played by the doctrine and the jurisprudence of that time. It was thus proved that the Romanian specialist - judges as well as other law practitioners and theorists - was under the period's trends. This paper emphasizes the contributions of doctrine and jurisprudence to the implementation of jurisdictional control of constitutionality.*

Keywords: *Law, Jurisdictional Control of Constitutionality, Political Control of Constitutionality, Jurisprudence.*

JEL Classification: *K10*

Garanție a supremației Constituției, controlul constituționalității legilor este „pavăza cea mai puternică față de greșelile și abuzurile puterii legiuitoare”¹.

Controlul constituționalității legilor a fost definit ca fiind „ansamblul dispozițiilor normative, prin care se organizează verificarea conformității cu constituția, atât a fiecărei legi, în totalitatea ei, cât și a fiecărei prevederi dintr-o lege, și drept consecință, înlăturarea legii sau a dispoziției dintr-o lege, a căror neconformitate cu constituția a fost constatată”².

În sistemul constituțional românesc, controlul jurisdicțional al constituționalității legilor a fost introdus treptat. Este meritul doctrinei și mai ales al jurisprudenței românești, care, fiecare prin contribuția proprie, au determinat și realizat trecerea de la

* PhD. Candidate, Assistant Professor, “Petru Maior” University of Târgu-Mureș, Faculty of Economics, Law and Administrative Science, Romania.

¹ A se vedea Alexandru Văleanu, *Controlul constituționalității legilor în dreptul român și dreptul comparat*, Tipografia „Ion C. Văcărescu”, București, 1936, p. 45.

² A se vedea Mircea Lepădătescu, *Teoria generală a controlului constituționalității legilor*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, p. 9.

forme „arhaice” de control ale conformității cu „legea supremă” (respectiv așa-numitul control politic) la forme moderne. respectiv controlul jurisdicțional al constituționalității legilor.

Până la intrarea în vigoare a Constituției din 1923, care a reglementat expres un control jurisdicțional al constituționalității legilor, au fost parcurse mai multe etape:

1. s-a continuat în maniera reglementată și până acum - un control de constituționalitate *politic, a priori, preventiv* (exercitat înainte de intrarea în vigoare a legii și fără nici o consecință represivă);

2. se manifestă tendința, doctrinar și jurisprudențial, de a acorda judecătorului dreptul de a se pronunța asupra conformității legilor cu textul Constituției, adică spre un control *jurisdicțional* al constituționalității legii;

3. consacarea, prin intermediul Deciziei nr. 261 din 16 martie 1912 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, secțiunea I, a dreptului instanțelor judecătorești de a se pronunța asupra constituționalității legilor.

Într-o primă fază, în cadrul oferit de Convenția de la Paris din 1858 și de Statutul Dezvoltător al Convenției, singura formă de control era *controlul politic* realizat, în general, în cadrul derulării procedurii legislative.

Elaborarea și adoptarea Constituției României de la 1866 reprezintă un alt moment important în procesul de formare a sistemului constituțional românesc în general, și al controlului constituționalității în special.

Prin *Constituția din 1866*³ s-a instaurat o monarhie constituțională ereditară și un regim politic parlamentar. A reglementat organizarea statului român în cadrul unui sistem constituțional, democratic și liberal, la baza căruia erau puse o serie de principii precum: principiului separației puterilor în stat (art. 32 alin 1, art. 35, art. 36), principiul suveranității naționale (art. 31), principiul reprezentativității și a supremației Constituției (art. 31), principiul rigidității constituționale (art. 128), principiul răspunderii ministeriale (art. 101-103).

La fel ca și remarcabilul model avut în vedere – Constituția belgiană din 1831 -, Constituția României din 1866⁴ nu face nici o referire expresă⁵ la controlul

³ Publicată în Monitorul Oficial al României nr. 142 din 1/13 iulie 1866 - a se vedea Ovidiu Ținca, *Constituții și alte texte de drept public*, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea, 1997, 9-24; Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile României – texte, note, prezentare comparativă*, ediția a III-a, R.A. „Monitorul Oficial”, București, 1995, p. 29-60;

⁴ Este adevărat și faptul că această prima Constituție scrisă a românilor (în sensul modern al termenului) a fost și foarte criticată: deoarece proiectul Constituției nu a fost supus dezbaterii și în Senat s-a considerat că nu a fost adoptat printr-o procedură constituțională; a fost rezultatul traducerii fidele a textului Constituției Belgiei din 1831 (a se vedea Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan*, Editura All Beck, București, 2003, p. 492-493). Unul dintre cei mai înverșunați critici a fost chiar Nicolae Iorga care considera că o eventuală discuție despre istoricul Constituției românești, adică Constituția de la 1866 ar fi „... lipsită de obiect”, acesta neexistând deoarece „... Constituțiunea de la 1866 este izvorâtă dintr-o simplă operă de traducere a unei Constituțiuni apusene; ea n-are absolut nici un fel de legătură cu trecutul nostru propriu și nu reprezintă nici o elaborațiune particulară nouă”... „n-a reprezentat niciodată o realitate acceptată de conștiința națională și prin urmare am trăit cu o Constituție formală” – a se vedea Nicolae Iorga, *Istoricul Constituției românești*, în „*Noua Constituție a României. 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*”, Tiparul „Cultura Națională”, București, 1922, p. 5, 24. Prof. George Alexianu susținea că „Constituția unui popor trebuie să fie în raport cu felul de viață și cu structura intimă a aceluia popor” - a se vedea George Alexianu, *Studii de drept public*, Institutul de arte grafice „Vreamea”, București, 1930, p. 43.

constituționalității legilor. Pe acest considerent s-a și susținut în literatura de specialitate că această Constituție, „*deși rigidă ... nu a admis controlul constituționalității legilor*”⁶.

Există însă o serie de reglementări constituționale în baza cărora se practica un control al constituționalității, dar sub forma controlului politic, ca și până atunci.

Controlul politic de constituționalitate se exercita în cadrul procedurii legislative reglementate. Astfel, conform art. 32 alin. 1-3 din Constituția din 1866, puterea legislativă era încredințată Domnului (Regelui⁷) și Reprezentațiunii naționale (formată din Senat și Adunarea deputaților). Toate cele trei componente ale puterii legislative aveau drept de inițiativă legislativă, iar Constituția le obliga la **conlucrare**, deoarece „*orice lege cere învoirea a câtor trele ramuri ale puterii legiuitoare*” (art. 32 alin. 4). Proiectele legislative se dezbăteau și adoptau în cele două Camere parlamentare, după cere trebuiau sancționate de către Domnitor (Rege) (art. 32 alin. 5 din Constituția din 1866). Astfel, datorită rolul care revenea fiecărei componente ale puterii legislative se poate susține cel mult că se efectua un autocontrol.

Este adevărat însă că Domnitorul (Regele), căruia îi revenea atribuția de a sancționa și promulga legile (art. 92 alin. 1 ultima teză din Constituția din 1866), avea dreptul să refuze sancționarea acestora (art. 92 alin. 2 din Constituția din 1866). În lipsa vreunei alte mențiuni exprese, se poate susține că era lăsat la latitudinea Domnitorului (Regelui) să refuze promulgarea vreunei legi, fără nici un fel de îngrădire. Ceea ce echivalează cu un drept de veto absolut⁸, exercitarea lui având valoarea unui „*control de constituționalitate a priori*”⁹.

Promulgarea de către șeful statului a legilor adoptate de către adunarea legiuitoare are valoarea unui control, dar lipsit de eficiență. Refuzul șefului statului de a promulga o lege adoptată de Parlament, respectiv „*de a avea astfel dreptul de a cenzura activitatea unui între Parlament ... ar putea declanșa un veritabil conflict între cele două autorități. Și apoi, „sancțiunea nerespectării pactului fundamental trebuie să fie posterioară, pentru că numai atunci ea poate avea întreaga forță morală și poate apărea mai mult lipsită de preocupări de natură politică*”¹⁰.

Pe de altă parte, tot conform Constituției din 1866, puterea legislativă (Domnitorul/Regele și cele două Adunări legislative) aveau competența, în baza art. 34 de a interpreta legea „*cu drept de autoritate*”. Într-o opinie¹¹ s-a susținut, pe baza acestei

⁵ Art. 107 din Constituția Belgiei din 1831 („Instanțele judecătorești nu vor aplica regulamentele și ordonanțele decât dacă vor fi conforme cu legea”), care nu a fost reprodus și în Constituția României din 1866, a fost utilizat ca argument pentru nerecunoașterea dreptului instanțelor de a se pronunța asupra constituționalității legilor, pe considerentul că, dacă s-ar fi dorit reglementarea unui asemenea control, s-ar fi menționat expres acest lucru.

⁶ A se vedea Ion Deleanu, *Justiția constituțională*, Editura Lumina Lex, București, 1995, p. 139.

⁷ Denumire introdusă prin Legea pentru declararea României ca Regat din 14 martie 1881, publicată în M.Of. nr. 60 din 15/27 noiembrie 1881.

⁸ Caracterul absolut al dreptului de veto conferit Domnitorului (Regelui) a fost subiect de dispută și negociere în perioada elaborării proiectului de Constituție, stabilirea acestui caracter fiind rezultatul insistențelor Prințului Carol – a se vedea Ioan Stanomir, *Nașterea Constituției – limbaj și drept în Principate până la 1866*, Editura Nemira, București, 2004, p. 404

⁹ A se vedea Ion Deleanu, *Justiția constituțională*, p. 139 – domnitorul și-a exercitat acest drept de veto foarte rar, ultima dată în 1872 (nota de subsol nr. 2).

¹⁰ A se vedea George Alexianu, *Studii de drept public*, p. 4.

¹¹ A se vedea Ion Deleanu, *Justiția constituțională*, p. 139.

prevederi constituționale, că domnitorul realiza astfel și un „control de constituționalitate” a posteroi.

Este pentru prima dată când un text normativ fundamental (prin art. 34 – „interpretarea legilor, cu drept de autoritate, se face numai de către puterea legiuitoare”) face trimitere la posibilitatea concretă, deși indirectă, de efectuare a unei verificări a conformității legilor cu Constituția, după intrarea acestora în vigoare, chiar dacă este doar o formă de autocontrol politic.

Deși, în epocă, încă nu s-a pus problema ca judecătorul să aibă dreptul de a pune la îndoială valoarea legii, respectiv a conformității acesteia cu legea fundamentală, era, în schimb, recunoscut și acceptat dreptul instanțelor de a se pronunța asupra *legalității regulamentelor emise în vedere executării legii* și de a le înlătura ce cele considerate ilegale (*contrare textului ori spiritului legilor*¹²), drept fundamentat pe art. 93 alin. 9 din Constituția de la 1866, conform căruia „(Domnitorul/Regele) ... face regulamentele necesarii pentru executarea legilor fără să poată vreo dată modifica sau suspenda legile, și nu poate scuti pe nimeni de executarea lor”.

În cea de-a doua fază (nu neapărat în sens temporar, cronologic) s-a pus tot mai pregnant în discuție dacă judecătorul ar avea dreptul să verifice constituționalitatea legilor. Doctrina vremii, în cea mai mare parte a ei, a îmbrățișat un punct de vedere care admitea dreptul judecătorului de a se pronunța asupra constituționalității legilor, legi care erau obligați să le aplice. Apoi, șovăitor, și jurisprudența a „urmat de aproape această creație doctrinară”¹³, pentru început „mai mult sugerându-se”¹⁴ acest drept al judecătorului.

De altfel, și în Franța controlul jurisdicțional al constituționalității legii a urmat un parcurs anevoios. Faptul că legea nu era susceptibilă de a fi supusă nici unui control jurisdicțional avea valoare de principiu fundamental, foarte clar exprimat chiar în actele Revoluției Franceze¹⁵. Prin Legea din 16-27 august 1790 s-a interzis tribunalelor de a interveni direct sau indirect în sfera puterii legislative, judecătorul neputând să împiedice sau să suspende executarea decretelor corpului legislativ, sancționate de rege, iar cetățenii francezi nu puteau invoca încălcarea Constituției în fața instanțelor judecătorești nici prin acțiune direct, nici pe cale de excepție¹⁶.

Principalele argumente utilizate de doctrina românească în susținerea existenței unui control de constituționalitate a legilor au avut în vedere faptul că:

- verificarea conformității legilor cu textul Constituției nu numai că nu reprezintă o încălcare a principiului separației puterilor în stat, ci reprezintă tocmai o garanție a aplicării acestui principiu;

¹² A se vedea Andrei Rădulescu, *Puterea judecătorească*, în „*Noua Constituție a României. 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*”, Tipografia „Cultura Națională”, București, 1922, p. 199.

¹³ A se vedea George Alexianu, *Dreptul constituțional*, cu o prefață de C. Hamangiu, Editura Librăriei Socec&Co, Soc. anonimă, București, 1926, p. 238.

¹⁴ A se vedea Bianca Selejan-Guțan, *Excepția de neconstituționalitate*, Editura All Beck, București, 2005, p. 11.

¹⁵ A se vedea George Alexianu, *Dreptul constituțional*, p. 235.

¹⁶ A se vedea Elisabeth Zoller, *Droit constitutionnel*, Presses Universitaire de France, Paris, 1998, p. 182.

- este fundamental să se facă distincție între Constituție și celelalte legi, respectiv între legile constituționale și legile ordinare, în cadrul ierarhiei normelor juridice;

- judecătorul are în primul rând obligația de a soluția conflicte juridice, iar în situația în care, în cadrul unui proces, judecătorul este pus să aleagă între aplicarea textului Constituției și aplicarea textului unei legi ordinare, aflate în contradicție, va trebui să aplice Constituția. Cu atât mai mult, cu cât judecătorului „nici măcar nu i-ar fi trecut prin minte să refuze soluționarea unui proces ... pentru motivul că ar trebui să aplice textul constituțional și nu o lege ordinară”¹⁷.

Profesorul Constantin G. Dissescu a susținut în mod vehement dreptul judecătorului de a verifica dacă Constituția a fost încălcată printr-o lege. „*Constituțiunea fiind baza fundamentală a organizării sociale, tot ce este în contradicție cu dispozițiile ei este nul. Nu ni se poate obiecta că se violează principiul separațiunii puterilor; tribunalele judecă pe cale specială; ele nu anulează legea pe cale generală*”¹⁸. Mai mult decât atât, acest drept al judecătorului este tocmai o garanție a respectării principiului separației puterilor în stat, deoarece „*nerecunoscând tribunalelor dreptul de a se pronunța asupra constituționalității ... se lasă în vigoare o lege neconstituțională, confundându-se legislativul cu puterea constituantă*”¹⁹.

Un punct de vedere asemănător a fost exprimat și de profesorul George Alexianu. Legile constituționale, emise de o putere constituantă convocată în acest scop sunt superioare legilor ordinare votate de puterea legislativă, creată de puterea constituantă și ca atare, obligată să se manifeste în *limitele fixate de aceasta*. Mai mult decât atât, prin acordarea puterii judecătorești a dreptului de a verifica constituționalitatea legilor se realizează un control între puterile statului, control necesar ca „separația puterilor să se execute în mod efectiv”²⁰. „*Dacă judecătorul are căderea să aplice o lege, are căderea să examineze și inconstituționalitatea ei*”²¹. În opinia acestui autor, controlul constituționalității legilor revine în mod firesc puterii judecătorești ca una ce este chemată să interpreteze legile ... controlul nu este altceva decât examinarea legii ordinare și interpretarea ei în raport cu altă lege, superioară acesteia, de natură constituțională. Mai mult decât atât, controlul constituționalității se fundamentează pe ideea supremației Constituției, respectiv a valorii deosebite a normelor constituționale față de legile ordinare²².

Dacă inițial, profesorul Dimitrie Alexandresco a susținut că „*o lege care n-a fost votată, sancționată și promulgată conform Constituției, n-ar avea nici o tărie și, magistratul nu numai că este în drept, dar are încă și datoria de a cerceta dacă legea îndeplinește formele externe ale Constituției*”, ulterior a revenit asupra acestei opinii și a negat dreptul instanțelor de a exercita controlul de constituționalitate. Atunci când judecătorii au de ales între Constituție și o lege ordinară contrară, susținea eminentul

¹⁷ A se vedea Alexandru Văleanu, *Controlul constituționalității legilor în dreptul român și dreptul comparat*, p. 266.

¹⁸ A se vedea Constantin G. Dissescu, *Drept constituțional*, p. 661 – citat în Ion Deleanu, *Justiția constituțională*, p. 140.

¹⁹ A se vedea Constantin G. Dissescu, *Curs de drept public*, București, 1890, p. 533 – citat în Mircea Criste, *Controlul constituționalității legilor în România – aspecte istorice și instituționale*, Editura Lumina Lex, București, 2002, p. 66.

²⁰ A se vedea George Alexianu, *Dreptul constituțional*, p. 229-230.

²¹ A se vedea George Alexianu, *Dreptul constituțional*, p. 235.

²² A se vedea George Alexianu, *Studii de drept public*, p. 2, 5.

civilist, „au numai misiunea de a plica legea, iar nu de a o judeca, de a o controla și de a o înlătura. ... printr-un asemenea control judecătorul ar uzurpa prerogativele puterii legiuitoare, încât principiul separațiunii puterilor ar fi compromis, iar confuziunea și anarhia ar fi tristul și fatalul rezultat al unei asemenea dezordini morale”²³.

Și jurisprudența a „tatonat” terenul. De exemplu, în Decizia nr. 187/1875 a Curții de Casație, sect. I („Considerând că în fața a două legi care se contrazic și se anulează una pe alta, judecătorul care este obligat să se pronunțe, va trebui să nu aplice decât una din ele și să nu țină socoteală de cealaltă”)²⁴; Decizia nr. 227/1902 a Înaltei Curții de Casație și Justiție („art. 1 al legii din 1900 fiind contrar art. 132 din Constituție, este fără efect juridic”)²⁵; Decizia nr. 246/1911 a Curții de Apel, secția a II-a București²⁶.

Mai recent, s-a exprimat și opinia conform căreia, chiar *jurământul* pe care judecătorii erau obligați să-l depună la preluarea funcției, reglementat de art. 77 din Legea privind organizarea judecătorească din 5 iunie 1890, constituia o premisă în exercitarea de către judecători a unui control de constituționalitate a legilor²⁷.

Controlul constituționalității legilor, așa cum este exercitat de către instanțele judecătorești din epocă, presupune doar constatarea neconformității legii cu textul Constituției și înlăturarea acesteia doar din soluționarea procesului respectiv. Judecătorul nu avea drept de a abroga legea respectiv.

Deși mare parte a doctrinei susținea punctul de vedere conform căruia instanțele au dreptul de se pronunța asupra constituționalității legilor, s-a insistat și asupra faptului că acest lucru trebuie cu toată diligența. Astfel, profesorul Alexandru Văleanu a făcut două recomandări: instanța trebuie să refuze numai partea din lege care contravine Constituției și contradicția trebuie să fie evidentă și sigură (concluzia trebuind să fie rezultatul unei interpretări raționale și nu a celei literale)²⁸.

²³ A se vedea Dimitrie Alexandresco, *Explicațiune dreptului civil român*, tomul 1, partea I, p. 60 – citat în Ion Deleanu, *Justiția constituțională*, p. 140 Alexandru Văleanu, *Controlul constituționalității legilor în dreptul român și dreptul comparat*, p. 267-268.

²⁴ Publicată în „Buletinul Curții de Casație”, 1875, p. 223 – citată în Alexandru Văleanu, *Controlul constituționalității legilor în dreptul român și dreptul comparat*, p. 269.

²⁵ Publicată în „Buletinul Curții de Casație”, 1902, p. 446-447 – citată în Alexandru Văleanu, *Controlul constituționalității legilor în dreptul român și dreptul comparat*, p. 270-271. Este o decizie prin care instanța supremă înlătură ca neconstituțională o lege din 1900 prin care locuitorii orașului Râmnicu-Vâlcea erau autorizați, în disprețul Constituției de la 1866, să vândă terenuri cu care fuseseră împroprietăriți foștii clăcași.

²⁶ Publicată în „Curierul judiciar”, nr. 5/1912, p. 56-57 – citată în Alexandru Văleanu, *Controlul constituționalității legilor în dreptul român și dreptul comparat*, p. 271-272. Este o decizie a Curții de Apel București, sect. a II-a prin care se înlătură ca neconstituțional art. 18 alin. 2 din Legea învoielilor agricole din 1907, raportat la art. 19 din Constituție care garantează proprietatea de orice natură declarând-o sacră și inviolabilă. În speță, Casa Școalelor, în calitate de nud proprietar al moșiei, face ofertă pentru islaz, conform art. 18 alin. 2 din Legea învoielilor agricole din 1907 și acordă unei persoane, în calitate de uzufructuar al moșiei, dreptul de a se bucura de prețul rezultat din oferta făcută de Casa Școalelor. Instanța considerat această procedură ca fiind o expropriere forțată în favoarea uzufructuarului, ceea ce reprezintă o încălcare atât a literei, cât și a spiritului legii.

²⁷ Conform conținutului jurământului depus, judecătorii se angajau să fie fideli regelui, să-și îndeplinească cu onoare și imparțialitate misiunea și să respecte Constituția și Legile țării – a se vedea Mircea Criste, *Controlul constituționalității legilor în România – aspecte istorice și instituționale*, p. 54.

²⁸ A se vedea Alexandru Văleanu, *Controlul constituționalității legilor în dreptul român și dreptul comparat*, p. 266.

Nu numai că problematica dreptului instanței de a verifica constituționalitatea legilor a iscat vii discuții, dar, într-un mod nuanțat s-a și problema dacă judecătorul are dreptul de a verifica *atât constituționalitatea extrinsecă, cât și constituționalitatea intrinsecă*. Se făcea astfel distincție între cele două aspecte.

Constituționalitatea extrinsecă (sau externă) are în vedere respectarea condițiilor de formă cerute de Constituție pentru emiterea unei legi (de exemplu, legea trebuie votată de ambele camere legislative, legea trebuie votată cu majoritatea prevăzută etc.). Nerespectarea formelor și a procedurilor de elaborarea și emitere a unui legi stabilite prin Constituție, deci un criteriu formal, are ca și consecință neconstituționalitatea extrinsecă.

Constituționalitatea intrinsecă (sau internă) se referă la respectarea, sub aspectul conținutului, a Constituției de către o lege ordinară (de exemplu, incriminarea unor fapte ca infracțiuni printr-o lege ordinară etc.). Neconformitatea dintre conținutul unei legi și prevederile constituționale, deci un criteriu material, înseamnă neconstituționalitate intrinsecă²⁹.

Distincția era clar făcută și de doctrina română anterioară anului 1940³⁰.

Privitor la constituționalitatea extrinsecă și constituționalitatea intrinsecă, încă de la început, atât doctrina, cât și jurisprudența s-au pronunțat în sensul că instanțele sunt competente să se pronunțe *numai asupra constituționalității extrinseci* a unei legii aplicabile într-o cauză supusă judecării lor.

Conform punctului de vedere exprimat uneori de jurisprudență, „*instanțele judecătorești nu pot pipăi constituționalitatea legilor ordinare decât din punct de vedere al îndeplinirii formelor și condițiilor prescrise de Constituție, deci constituționalitatea extrinsecă, iar când există o contrarietate între o lege ordinară și un principiu constituțional, legea ordinară se va aplica pe baza principiului că regulile generale nu derogă celor speciale*”³¹. Deci, o lege ordinară care încalcă Constituția prin conținutul ei, ar fi trebuit totuși aplicată de instanțele judecătorești, dacă a fost elaborată și emisă cu respectarea tuturor condițiilor de formă, adică dacă instanța judecătorească nu a fost sesizată să se pronunțe asupra constituționalității extrinseci, în baza principiului priorității de aplicare a legilor speciale. În susținerea unui asemenea punct de vedere nu se ține cont deloc de caracterul fundamental și suprem al Constituției, deși principiul supremației Constituției era unul din principiile fundamentale ale organizării statului român.

Au existat totuși și câteva spețe în care instanțe care au apreciat ca au dreptul să ia în discuție și constituționalitatea intrinsecă a legilor³².

Este de remarcat faptul că, în această perioadă, instanțe judecătorești de toate gradele au abordat problema și s-au pronunțat asupra controlului constituționalității legilor, atunci când au fost puse într-o asemenea situație.

²⁹ Neconstituționalitatea fiind o neconformitate – a se vedea Ion Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale – în dreptul comparat și în dreptul român - tratat*, Editura Servo-Sat, Arad, 2003, p. 683-684.

³⁰ A se vedea Tudor Drăganu, *Trata de drept constituțional și instituții politice – tratat elementar*, Editura Lumina Lex, București, vol. I, 2000, p. 57.

³¹ Decizia nr. 110/1866 a Secției II a Curții de Casație, în „Buletinul Curții de Casație”, 1886, p. 217 - citată în Ion Deleanu, *Justiția constituțională*, p. 140, Alexandru Văleanu, *Controlul constituționalității legilor în dreptul român și dreptul comparat*, p. 268 și George Alexianu, *Studii de drept public*, p. 64.

³² Este vorba de o Decizie a Curții de Casație din 1875, dar care a rezolvat de fapt un conflict între Constituție și o lege anterioară acesteia – a se vedea George Alexianu, *Studii de drept public*, p. 65.

Astfel, cadrul constituțional conturat de Constituția de le 1866 a reprezentat „solul fertil” pe care a apărut o nouă formă a controlului constituționalității legilor, și anume ***controlul jurisdicțional***. Meritul este al doctrinei și în special al jurisprudenței românești.

Fenomenul este strâns legat și de un alt aspect: este și perioada în care judecătorul român își conștientizează și își preia (la început timid, apoi din ce în ce mai pregnant) rolul de cea de-a treia putere în stat, respectiv acela de apărător al legalității și implicit, apărător și al supremației Constituției. Apoi, își va asuma - pe cale pretoriană³³ - și dreptul (respectiv obligația) de a verifica dacă legile emise de puterea legiuitoare respectă Constituția. Orice eventuală contestare a acestui rol al judecătorului este lipsită de valoare, deoarece, așa cum s-a exprimat un reputat specialist român „în umbra legiuitorului, judecătorul participă totuși la evoluția dreptului”³⁴.

³³ În special, prin intermediul Deciziei nr. 261 din 16 martie 1912 a Înaltei Curți de Casație și Justiție.

³⁴ A se vedea Leontin-Jean Constantinesco, *Tratat de drept comparat*, vol. III – *Știința dreptului comparat*, Editura All Beck, București, 2001, p. 366.